

- ³ Ці зауважені особливості дають підстави для такого припущення: хоча в особистому архіві композитора не знайдено задач з поліфонії, навчальних інструментальних фугованих композицій, видається, що композитор володів достатніми знаннями з теорії контрапункту.
- ⁴ Зокрема, у «Баладі» за авторським задумом виявляється наслідування імпровізаційних принципів кобзарського мистецтва, екстрапольованих з площини індивідуального виконавства в ансамблеве (твір написаний для капели бандуристів). Імпровізаційність, вочевидь, трактовано як тотальний принцип, що виявляється вже на етапі становлення теми твору: його двотактова основа одразу ж, у межах експозиційного показу, піддається мелодико-ритмічному варіюванню.
- ⁵ У композиції «Невиспівані співи» виразно простежується намагання композитора відтворити сам принцип «невиспіваності» – незакінченості. Плинність і нестійкість її тематичного матеріалу, часті зіставлення різних тематичних утворень можуть свідчити про вплив постромантичних тенденцій у тонально-гармонічній та формотворчій сферах, хоча шлях досягнення цього задуму не надто переконливий, натомість упровадження елементів ладів народної музики яскраво виказує наполегливість митця в шуканні шляхів реалізації національного колориту в інструментальних жанрах.
- ⁶ Характерним прикладом застосування цих засобів є солоспів «Ой, я свого чоловіка» (сл. Т. Шевченка), де програші «прискорюють» розвиток подій – темп у них змінюється, а кульмінація на словах «ледь ноги доволік» – виділяється, окрім уповільнення темпу (*Andante*, т. 60), також і зміною фактури.
- ⁷ У прагненні цілісного відтворення психологічних аспектів вірша Т. Осьмачки «Казка» Гнат Хоткевич вдається до доволі рідкісної в солоспівах композиційно-драматургійної основи. У творі виявляються ознаки вільно трактованої сонатної форми.

1. *Дмитрієва М.* Кобзарі минулого й будущини // Кобза й кобзарі. Відбитка з «Рідного краю». – Полтава, 1907. – С. 28.
2. *Хоткевич Г.* Трембіта // Гнат Хоткевич. Твори: У 2 т. – Т. 2. – К., 1966. – С. 337.
3. *Олійник О.* Хорова музика в творчості Гната Хоткевича // Науково-творча конференція «Гнат Хоткевич та українська культура» / Тези доповідей. – Рівне, 1992. – С. 29.
4. Гнат Хоткевич. Музичні твори та мистецтвознавчі матеріали з особистого архіву: Джерело-знавчий покажчик / Упоряд. та вст. стаття М. Семенюк. – Л., 2004.
5. Історія української музики: У 6 т. / Ред. колегія: Гордійчук М. та ін. – К., 1990. – Т. 4. – С. 195.
6. *Різниченко О.* Гнат Хоткевич: естетика як тип життя // Дивосвіт Гната Хоткевича. – Х., 1998. – С. 29.
7. *Білецький О.* Зібрання праць: У 5 т. – К., 1966. – Т. 3. – С. 96.
8. *Павличко С.* Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1999. – С. 126.
9. Матеріали до монографії Г. Хоткевича з історії галицького театру (чорнові записки, уривки з творів, виписки, замітки). – Т. 2 // ЦДІАУЛ. – Ф. 688, оп. 1, спр. 183, арк. 134–136.

*Богдана Фільц
(Київ)*

ЖАНРОВІ ТА СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТІ ДЛЯ ДІТЕЙ І ЮНАЦТВА АНТОНА МУХИ

У широкому колі творчих інтересів відомого українського композитора і музикознавця Антона Мухи значне місце посіла музика для дітей і юнацтва, яку він писав майже все своє життя і зробив вагомий внесок у цю галузь. Особливо плідними були 50–80-і роки ХХ ст., коли він тісно співпрацював із багатьма оркестрами, диригентами, художніми колективами, мистецькими установами (наприклад з Київською кіностудією), навчальними музичними закладами України (передусім міста Києва), педагогами і артистами різних профілів. Він охоче спілкувався з юними учнями ДМШ і студентами консерваторії, учасниками різних дитячих інструментальних ансамблів і хорів, зокрема хоровим колективом дівчат, лауреатом багатьох міжнародних конкурсів «Зірниця» під керівництвом Мережина і т. п. Багатогранні особисті контакти митця з великою армією виконавців обумовили виникнення багатьох жанрових різновидів у його мистецькому доробку і значною мірою визначили головні пріоритети у виборі праці в тій чи іншій галузі творчості, а саме: створення педагогічного репертуару для різних інструментів та інструментальних ансамблів, оркестрової музики, музики до мультфільмів і театральних вистав, пісенно-хорової

музики тощо. Глибокі знання технічних спроможностей школярів різних вікових категорій, тобто специфіки дитячого виконавства і передусім проникнення у світ дитячих фантазій, мрій, яскравих образних уявлень, збагачених духовним світом самого композитора, сприяли тому, що твори А. Мухи з року в рік дедалі ширше входили в навчальну і концертну практику юних музикантів, зрештою, і досі незмінно входять до педагогічного репертуару учнів шкіл естетичного виховання та різних позашкільних музичних колективів. Вони багато разів друкувались у різноманітних збірниках видавництва «Музична Україна» і «Мистецтво», активно продовжують жити своїм самостійним мистецьким життям.

Одними з перших його композицій були фортепіанні мініатюри педагогічного спрямування, які він сам виконував ще до консерваторського навчання в 1946 році. Тоді він виступав на республіканській олімпіаді художньої самодіяльності піонерів та школярів у Києві, куди приїхав із невеличкого містечка Білопілля на Сумщині, звідки походив його рід. Саме там, у знаменитому Білопільлі народився відомий та улюблений в українському культурному середовищі, особливо в музикантських колах, самобутній, витончений поет-лірик Олександр Олесь. Серед виконаних А. Мухою творів були «Менует» і «Вальс». Вони, як і ряд інших дрібних п'єс, започаткували окрему ділянку творчості – музику для дітей, активного створення впродовж всього життя педагогічного репертуару для дітей та юнацтва для різних інструментів – фортепіано, скрипки, флейти та інших дерев'яних і мідних духових інструментів, а також інструментальних ансамблів, багатьох опусів для оркестру різного складу – великого симфонічного, малого камерного, оркестрів духових і народних інструментів, хорових і пісенних жанрів з оркестром, танцювальних сюїт тощо.

Тоді, на початку його творчого шляху, це були передусім фортепіанні твори малої форми: чіткі за формою, з нескладною фактурою, часто програмні за змістом, з виразною ліричною мелодією і логічним гармонічним розвитком. Посеред них «Експромт», «Фуга на дві теми» (1950), присвячена Л. Ревуцькому, в якого він навчався поліфонії [1].

Принагідно згадую свої заняття в аспірантурі в Левка Михайловича Ревуцького, який теж багато уваги приділяв розвитку мого поліфонічного мислення, теж давав мені дві теми для написання фуги. Названі вище твори А. Мухи виконував І. Рябов (а згодом через десятиліття (у 1982) цю фугу в Київській філармонії грала учениця ДМШ В. Сторожук). Тоді ж було створено Мухою й ряд прелюдій, ще три «Фуги», «Весняні мрії» (1946), «Ліричний вальс», а також Сонату для фортепіано, першу частину якої виконувала в залі Київської консерваторії Н. Герасимова-Персидська (1950), тепер всесвітньо відомий учений-академік, педагог і музикознавець. Згодом з'явилися також твори для інших інструментів – «Пісня без слів» для кларнета з фортепіано (1949), «Скерцо для скрипки і фортепіано» (1953) (до речі, теж виконував відомий нині сучасним слухачам скрипаль Е. Ідельчук), «Полька-спогад» для двох баянів (1949) та «Полька» для баяна. Остання була виконана М. Давидовим (нині – завідувач кафедри народних інструментів Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського), «Вальс» для балалайки – В. Заболотним (1953) і т. д. Як бачимо, тодішні виконавці Антона Івановича з роками стали відомими, поважними діячами і майстрами музичного мистецтва сучасної України.

Інші інструменти представлені в таких ансамблевих або сольних творах А. Мухи, як «Протяжна» і «Танцювальна» для трьох труб, «Скерцино» та український танець для двох флейт, «Легенда» для гобоя, п'єси для арфи, дитячі п'єси для балалайки з фортепіано («Про селезня», «Берізка», «Веселі чобітки» та ін.), «Маленький вальс» для квартету духових інструментів тощо.

Поміж ансамблів для різних народних інструментів (баяністів, балалайки, бандури), а також окремих інструментів, зокрема домри, особливо вдалим є Варіації на тему української народної пісні «Взяв би я бандуру» для бандури, присвячені бандуристу-виконавцю і педагогу Андрію Омельченку (1958), який тривалий час працював у нашому інституті (ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України), підготував і захистив кандидатську дисертацію про історію бандурного мистецтва. Варіації багато разів видавались, увійшли до репертуарної збірки із серії «Бібліотека бандуриста» (упоряд. С. Баштан, А. Омельченко), користувались великим успіхом у слухачів. Їх виконували А. Омельченко, Р. Гриньків (записані на українському радіо).

Цілий ряд творів А. Муха написав для студентської молоді музичних училищ. Серед них такі, як «Прелюдія ля мажор для фортепіано» (1952), «Пед. репертуар для фортепіано для студентів муз. училища I, II курсів» (К., 1964), «Весняний етюд», виданий в збірнику «Пед. репертуар для фортепіано – муз. училища III, IV курси» (Ред.-упоряд. Б. Мілич, К., 1965). Уперше

його виконав Б. Архімович (аспірант Московської консерваторії по класу Флієра) на Пленумі СКУ в березні 1965 року. Тоді ж Б. Архімович також уперше виконав і мій фортепіанний цикл «Закарпатські новелети» в залі Київської філармонії. У 1980-х роках вийшли його збірники етюдів для балалайки для 1-го класу (1980, 1981). Окремі твори для середніх класів, наприклад «Козачок», виданий у збірнику «Балалайка – 4 клас» (1983), «Старовинний годинник» у збірнику «Балалайка – 5 клас» (1985).

З об'ємного переліку творів педагогічного репертуару варто виокремити «Пастораль» для квартету дерев'яних духових інструментів (1966), а також «Вечірню мелодію» для скрипки з камерним ансамблем, опрацьовану у формі варіацій (1978).

У 1952 році А. Муха закінчив Київську консерваторію: клас композиції М. Вілінського, клас оркестрування Б. Лятошинського. Згодом закінчив там само аспірантуру (1955). Тоді він особливо захопився інструментальною музикою та можливостями різноманітного оркестрування різних творів для симфонічного оркестру, що надавали їм нового образного змісту. Це стосується здійснених ним у 1960–1970-х роках понад 30 оркестровок для симфонічного оркестру творів інших авторів для дітей і дорослих. Вони виконувались на різних урочистих концертах, на радіо, інколи на телебаченні. Серед них твори українських композиторів (О. Сандлера, К. Мяскова, І. Білаша, В. Філіпенка, Ю. Рожавської та ін.), пісні радянських композиторів, наприклад: «Пісня про Дніпро» М. Фрадкіна, «Балада про землю» Я. Френкеля, А. Новікова, дитяча опера «Ріпка» М. Йорданського, оркестровки творів західноєвропейських композиторів Ф. Мендельсона, Д. Мейєрбера, Ж. Бізе, Ф. Шуберта та ін.

Створення оригінальної оркестрової музики А. Мухи почалось з його юнацького скрипкового концерту із симфонічним оркестром, що був представлений на випускному іспиті як дипломна робота (1952) і дістав схвальну оцінку високої державної комісії. Очевидно, недаремно його виконував відомий скрипаль В. Климов, який в кінці 1950-х років став Лауреатом I міжнародного конкурсу ім. П. І. Чайковського в Москві. Прихильно до концерту поставились музиканти оркестру і передусім керівники оперної студії Київської консерваторії – диригенти М. Камерштейн та В. Тольба, які щиро підтримували молодого композитора. Концерт написаний у класичній тричастинній формі в романтичному характері за стилістикою, близькою до класичних зразків цього напрямку, зокрема концерту Ф. Мендельсона. Він насажений яскравим мелодизмом, емоційними спалахами пристрасного музичного вислову, відзначається прозорою оркестровою, виваженим і злагодженим поєднанням оркестрових голосів. Аспірантка Антона Івановича В. Белікова в спеціальному дослідженні творчості А. Мухи слушно відзначила: «Скрипковий концерт зорієнтований на традиційні зразки концертів Ф. Мендельсона, П. Чайковського, О. Глазунова і нагадує притаманну їм романтичну піднесеність музичних образів і деякі особливості їх музичної мови» [2].

Серед творів для симфонічного оркестру, крім концерту, слід назвати «Піонерський (шкільний) бал» – сюїта для малого симфонічного оркестру в шести частинах: Полонез, Полька, Танець шахтарів, Ліричний роздум, Лісоруби (гуцульський танець), Вальс; «Маленька сюїта у старовинному стилі» для симфонічного ансамблю (велика, мала і альтова флейти, гобой, кларнет, фортепіано або арфа, дзвіночки, струнні) записана на українському радіо ансамблем солістів (диригент І. Блажков, 1985); «Симфонічна казка про дітей та дорослих» на матеріалі музики до мультфільму «Мишка і Машка» (1971) – уперше виконана Державним естрадно-симфонічним оркестром УРСР, диригент А. Ануфрієнко; симфонічна сюїта з музики до однойменного мультфільму «Царевич і три лікарі» для малого складу оркестру з вокальним тріо, записана на українському радіо (дитяча редакція) А. Власенком (1972). Їх характеризує яскравий тематизм, заснований на темах і інтонаціях народних пісень. Крім того, А. Муха написав багато творів для оркестру народних інструментів у дитячому виконанні. Такі, наприклад, як «Навколо вогнища», «Тройки», обробка для оркестру фантазії для баяна «Ой, гай, мати, гай» (1958) та ін.

Композитором написано музику до багатьох мультиплікаційних фільмів (понад 10). Серед дитячих мультфільмів – «Казка про царевича і трьох лікарів» (реж. О. Ткаченко, 1965), «Страшний звір» за українською казкою (реж. Л. Зарубін, 1965), «Олешка – білі ріжки» (реж. Л. Зарубін, 1974), «Вересовий мед» за баладою Стівенсона (реж. І. Гуревич, 1974), «Казки про машини» (вірші А. Костецького, реж. В. Костильова, 1975), «Справжнє ведмежатко» (реж. А. Кірич, 1977), «Казка про чу-

дового лікаря» за польською народною казкою (реж. Л. Зарубін, 1979), «Партизанська снігуронька» (реж. І. Гуревич, 1981).

Серед музики до театральних вистав слід відзначити музику до п'єси Н. Шейко-Медведевої «Лисиця, що впала з неба» (1988), яка була поставлена ляльковими театрами Тернополя та Луцька. Крім того, написано музику до балетів «Івасик» у співавторстві з М. Вілінським на лібрето Н. Скорульської та «Мрія» на лібрето Л. Бондаренко, які після постановки Львівською дитячою хореографічною школою та показу на Українському телебаченні було відзначено в центральній київській пресі (див. газету «Молодь України» від 12 грудня 1962 року).

А. Муха був автором п'ятнадцяти вокально-танцювальних тематичних сюїт для дитячого хору, оркестру народних інструментів і танцювальної групи дитячого ансамблю пісні і танцю Київського палацу піонерів (1959–1973), а також низки пісень на тогочасну тематику, що друкувались у репертуарних збірках і виконувались у різних концертах. Переважна більшість їх текстової основи належала художньому керівникові цього колективу В. Сальченку. Антон Іванович писав також пісні і танці для малюків на вірші Т. Ковалевської, А. Сирохвацького і В. Герасимова, музику до різних танців і хореографічних картин на лібрето Л. Бондаренко, наприклад, Три танці: Полька, Курчатка і Яструб, Кадриль тощо. Серед хорів звертають на себе увагу «Зелений явір» для акапельного жіночого або дитячого хору на слова І. Франка (1985), уперше виконаний на Пленумі СКУ 1988 року хоровою капелю Бердичівського педучилища (худ. кер. Ю. Вялов).

Високий рівень професіоналізму А. Мухи було відзначено в спеціалізованих журналах та періодичній пресі. А музика до багатьох науково-популярних фільмів була удостоєна високих нагород (Премія ім. Ломоносова (1964) та міжнародний приз ім. Теслі на міжнародному фестивалі в Югославії за фільм «Таємниця алмазу» (реж. К. Лундишева); Премія ім. Ломоносова (1965) та приз «Срібний глобус» на VII міжнародному фестивалі в Лейпцигу за фільм «Портрет хірурга» (реж. М. Грачов); Премія ім. Ломоносова (1966) та приз на Всесоюзному кінофестивалі за фільм «На межі життя» (реж. П. Зінов'єв); Золота медаль і приз першого ступеня за фільм «Людина і хліб» (1968); ряд нагород і Державна премія СРСР за музику до фільму «Мова тварин» (реж. Ф. Соболев), написану в співавторстві зі М. Скориком, А. Колодубом і Б. Буєвським; почесний диплом у Римі (1968) за кінострічку «Формула емоцій» (реж. С. Шультман) з музикою А. Мухи.

-
1. Муха А. И. Взыскательный и чуткий // Сб.: Лев Николаевич Ревуцкий: Статьи, воспоминания / Сост. В. В. Кузык – К., 1989. – С. 133–139.
 2. Белікова В. Антон Іванович Муха // Белікова В. Творча діяльність видатних музикантів України другої половини ХХ століття. – К., 1995. – С. 65.

*Лідія Шегда
(Івано-Франківськ)*

ВПЛИВ ЖАНРОВИХ ТРАДИЦІЙ ТА НОВИХ СТИЛІСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА УКРАЇНСЬКУ КОМПОЗИТОРСЬКУ ТВОРЧІСТЬ У ГАЛУЗІ МУЗИКИ ДЛЯ ДІТЕЙ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Продовжуючи традиції попередніх періодів, від повоєнних років українська музика для дітей розгортається в усталених жанрових напрямках: культивуються різноманітні пісенні (хори, одностопні пісні та пісенні цикли), сценічні (опера, балет) та вокально-інструментальні (кантата) жанри. Утім, посилення інтересу до цього виду творчості в той період інколи відбувалося внаслідок спеціальних адміністративно-творчих настанов, а не особистої ініціативності чи творчих зацікавлень композиторів. Так, після музикознавчого пленуму СКУ в січні 1962 року (Львів), де критиці підлягала загальна пасивність митців до сфери дитячої творчості, досить помітно зростала активність у цій сфері.

Як і раніше, провідну роль відігравала вокально-хорова галузь, зорієнтована на досягнення хорової музики як безпосереднього ґрунту для розвитку пісенно-хорової музики для дітей. Саме